

**Молдова як майданчик гібридної війни з боку Росії:
міф чи реальність?
(або щодо деяких аспектів посилення російської присутності
в Республіці Молдова)**

Summary

Kharyshyn M. Moldova as a platform for hybrid warfare: myth or reality (some aspects of the strengthening of Russia's presence in the Republic of Moldova)

Russia's violation of the permanent system of international relations formed after World War II, the creation of managed conflict situations (by the Russian Federation) in the post-Soviet space and their "settlement" through Russian mediation, etc., require a thorough and comprehensive study of the nature of emerging challenges, the defining of their main criteria and the ways of their solutions. The article presents a unique experience of the Republic of Moldova, which has been in disintegration conditions for almost 30 years. In the author's opinion, the attempts of its leaders to solve urgent problems with the help of Russia and the geopolitical effects of such efforts should set a clear example for Ukraine, which is currently in a state of war unleashed by the Kremlin.

The purpose of the article is to carry out a deep and comprehensive analysis of the situation in Moldova and its possible repercussions in the future for both the Republic of Moldova and neighboring Ukraine. The paper identifies the origins of the conflict situation in the Transnistrian region of Moldova, the causes of the country's disintegration, the main stages and the influence of the permanent "settlement" of the Transnistrian problem under the scenario of Moscow on the overall situation in the country. The article analyzes the current state of political, economic, demographic, interdenominational, ethno-national, humanitarian and media situation in the Republic of Moldova as a result of the country's geopolitical and economic dependence on the Russian Federation. The article informs about the search by the Moldovan governmental circles for the optimal ways of the reintegration of Moldova, the overcoming of a deep and comprehensive crisis that has taken over all spheres of the country's life.

The scientific justification of the Russian Federation's "right" to use force or coercion to peace of other countries for the protection and safety of its citizens abroad occupies an important place in the article. The work presents the practical results of the formation of a "real" basis for the use of military force by Russia on the territory of the Republic of Moldova. In this context, the main possible scenarios for the further development of Moldova as a state, their impact on the geopolitical situation in Ukraine and in the region as a whole are modeled by the author. It contains concrete proposals on the Ukraine's countermeasures to prevent the negative aspects for Ukraine in case of further similar development of the situation in Moldova.

***Key words:** conflict, settlement, legitimacy, protection of citizens by the state, military force, preventive measures, Moldova, Transnistria, Russia, Ukraine*

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття Російська Федерація, по суті, відновила практику застосування державою збройної сили під приводом захисту своїх громадян за кордоном та примушення до миру. В останні роки інтерес до цієї проблеми значно виріс та набув особливої гостроти, оскільки систему координат міжнародної стабільності, в умовах якої існувала світова спільнота після Другої світової війни, було порушено що, відповідно, з усією видимістю відобразилося на взаємовідносинах між основними геополітичними гравцями та їхніми союзниками чи сателітами.

Не стала у цьому ряду винятком Україна та сусідні з нею держави, зокрема Республіка Молдова. Штучно створений ще «союзним» Кремлем конфлікт у тодішній РСР Молдова, покликаний утримати Кишинів у складі СРСР, що безповоротно наближався до свого краху, 1992 року переріс уже не без «допомоги демократичної» Росії у збройний конфлікт, до якого безпосередньо була задіяна дислокована у Придністров'ї 14-а армія Російської Федерації. 21 червня того ж року у Москві президент Республіки Молдова Мірча Снегур разом із президентом РФ Борисом Єльциним у присутності лідера придністровських сепаратистів (т.зв. «президента» самопроголошеної «придністровської молдавської республіки») Ігоря Смирнова підписали Угоду про принципи врегулювання збройного конфлікту у придністровському регіоні Республіки Молдова. Угода дозволила Росії офіційно на двосторонньому рівні закріпити свою присутність на території Республіки Молдова у вигляді російського контингенту миротворчих сил.

1997 року Росія одноосібно вдалася до фіксації існування де-факто проросійського анклаву в Молдові. 8 травня 1997 року міністр закордонних справ РФ Євгеній Примаков здійснив короткотривалу поїздку до Кишинева, де разом із тодішнім президентом Молдови Петру Лучинським підписав «відредагований» у Москві текст раніше узгодженого між Кишиневом і Тирасполем за участі представників України, РФ та ОБСЄ Меморандуму про основи нормалізації відносин між Республікою Молдова та Придністров'ям. Даним «примаковським» меморандумом офіційний Кишинів «невимушено», по суті, визнав існування у рамках «спільної держави» у межах колишньої Молдавської РСР окремого державно-територіального утворення (Придністров'я) із своєю конституцією, офіційними мовами та правом на самостійну зовнішньоекономічну діяльність.

2003 року Москва вдалася до чергового кроку, який мав на меті закріпити уже в рамках багатостороннього формату за участю держав-гарантів – України і Росії та ОБСЄ як посередника – свою постійну політичну та військову присутність шляхом запровадження у Республіці Молдова федеративного устрою, де «придністровська молдавська республіка» отримувала правовий статус суб'єкта федерації зі збереженням усіх своїх «державних» інституцій (т.зв. «план Козака»). Незважаючи на відмову президента Молдови Владіміра Вороніна підписати даний план, попередні документи, укладені між Москвою і

Кишиневом у двосторонньому форматі (передусім, згадані нами угода від 1992 року та меморандум від 1997 року), дозволяють Кремлю, на наш погляд, міцно тримати Молдову в орбіті своїх інтересів, незважаючи на періодичні «зміни» у цій країні політичних режимів.

Тож, давайте ще раз схематично прослідкуємо коротко описаний нами ланцюжок подій у Республіці Молдова, який, на нашу думку, є досить типовим для всього пострадянського простору – за винятком, зрозуміло, Російської Федерації:

- створення Москвою конфліктної ситуації в одному із регіонів Молдови, скориставшись його певною відмінністю від решти території цієї країни, переведення конфліктної ситуації в гарячу фазу;

- припинення військових дій засобами Російської Федерації, відведення військових формувань Молдови із здобутих нею позицій (м. Бендери), створення демілітаризованої зони безпеки та введення туди миротворчого контингенту Росії як гаранта недопущення відновлення бойових дій між сторонами конфлікту, переведення наявного конфлікту у стадію «замороженого конфлікту»;

- правове закріплення у сепаратній частині території Молдови (у Придністров'ї) політичного режиму, орієнтованого винятково на Росію, позбавлення уряду Молдови будь-яких можливостей впливу на ситуацію в сепаратному Придністров'ї;

- вжиття Росією заходів, спрямованих на міжнародне визнання існуючого де-факто державного утворення («придністровська молдавська республіка») шляхом «конституційної» федералізації (фактично конфедерації) Молдови та забезпечення своєї постійної військової присутності як гаранта існування такого проросійського утворення;

- і нарешті, як наслідок, геополітична стагнація та, відповідно, економічна відсталість Республіки Молдова, використання підживлюваного Росією політичного режиму у Придністров'ї як безвідмовного інструменту маніпулювання Молдовою у своїх інтересах.

Цілком очевидно, що досвід сусідньої Республіки Молдови є важливим для Української держави, яка уже тривалий час перебуває в умовах розв'язаної Російською Федерацією реальної війни проти неї. Спостереження, здійснені за розвитком подій у РМ протягом останніх років, зокрема й у політико-дипломатичній та консульській сферах, спонукають поділитися з деякими з цього приводу думками. Почати хотілося б з окремих останніх заходів, здійснених останніми «демократичними» урядами Молдови у напрямку реінтеграції жителів придністровського регіону до молдовського суспільства, створення єдиного правового поля на усій території країни.

За наявними даними, у лютому 2018 року уряд Молдови прийняв рішення про внесення змін до Регламенту про порядок проставлення апостилю. Прийняті поправки стосуються визнання дипломів про вищу освіту, виданих навчальними закладами придністровського регіону і муніципія Бендер (територія т.зв. «придністровської молдавської республіки»). Згідно з постановою молдовського уряду апостилюванню підлягають дипломи, видані з

1992 року вищими навчальними закладами лівобережжя Дністра (Придністров'я). Документ було прийнято з метою приведення навчальних закладів лівобережжя Дністра у правове поле РМ і надання громадянам Молдови можливості продовжити освіту або працевлаштуватися за кордоном.

Апостилювання, що розцінюється Тирасполем як визнання придністровських «дипломів», стало однією з чотирьох домовленостей, досягнутих у листопаді 2017 року уповноваженими представниками Кишинєва і Тирасполя. Крім дипломів, домовлено вирішити проблеми в галузі телекомунікацій та зв'язку, в функціонуванні молдавських шкіл з навчанням на латинській графіці (на території Придністров'я), а також навколо використання молдовськими фермерами сільгоспугідь в Дубоссарському районі Придністров'я. Відповідно до домовленостей відкрито також міст через Дністер у районі сіл Бичок і Гура Бикулуй.

У грудні 2017 року парламент РМ прийняв законопроект, який створює правові підстави для легалізації документів – передусім, актів цивільного стану, про освіту тощо, виданих придністровськими установами після 1991 року, тобто з моменту проголошення Республікою Молдова своєї незалежності. Визначення порядку легалізації документів, виданих закладами Придністров'я, стало черговим кроком молдовських властей, спрямованих на адаптацію та інтегрування жителів Придністров'я у загальномолдовське суспільство. Підтвердженням цьому є також схвалення урядом РМ т.зв. екстериторіальних (без знаків приналежності до країни) державних номерних знаків для придністровських автотранспортних засобів, що дає їхнім власникам можливість виїжджати на такому транспорті за межі Республіки Молдова.

Для вжиття подібних кроків існує низка серйозних причин, які при певних обставинах, на нашу думку, можуть призвести до втрати Республікою Молдова своєї політичної незалежності, остаточного згортання країною курсу на європейську інтеграцію та її цілковиту переорієнтацією на євразійський вектор свого розвитку. Серед них можна виокремити такі:

- політична нерегульованість придністровського конфлікту та, як наслідок, існування на території Молдови невизнаного квазіутворення «Придністровська Молдавська Республіка» – анклав «руського мира»;
- присутність, всупереч Конституції РМ, на її території російського військового контингенту як складової миротворчих сил стримування у виникненні нового збройного конфлікту між Кишинєвом і Тирасполем;
- винятково проросійська, євразійська орієнтації населення та керівництва Автономно-територіального утворення Гагауз-Єрі (Гагаузія), що було підтверджено у лютому 2014 року на т.зв. місцевому референдумі, де більшість жителів цього регіону висловилися за вступ Республіки Молдова до євразійських структур, передусім до ЄврАзЕС;
- посилення проросійського впливу у промислово розвиненому регіоні РМ – муніципії Бельці та в інших північних районах країни, переважно російсько- та частково україномовних, та, як наслідок, домінування там лівих політичних сил (передусім, соціалістів), що забезпечило лідеру

проросійської Партії соціалістів РМ Ігорю Додону перемогу на минулих президентських і парламентських виборах;

- проведення соціалістами та іншими лівими політичними силами Молдови кампанії з парламентських виборів під гаслом збереження державності Молдови шляхом поглибленої інтеграції з Російською Федерацією та ЄврАзЕС, що загалом принесло їм позитивні дивіденди; наразі соціалісти Молдови сконцентрували в країні усю повноту влади – президент, уряд, керівництво парламенту є соціалістами, що, зі свого боку, дає проросійським силам більше можливостей брати представницькі та урядові структури РМ під свій контроль;
- спроби нинішнього президента РМ Ігоря Додона врегулювати придністровську проблему шляхом прихованої «федералізації», що в кінцевому результаті може призвести до утворення конфедеративного союзу РМ і «ПМР», де Гагаузія матиме широкі права самоуправління;
- катастрофічне погіршення економічної ситуації в Республіці Молдова, загрозливий відтік трудової міграції з Молдови, де, незважаючи на деяке відносне зменшення порівняно з відтоком до країн ЄС, лідерство стабільно утримує Російська Федерація;
- глибока демографічна криза і, як наслідок, зменшення численності населення Республіки Молдова майже на 40 % з моменту проголошення незалежності (зараз фактично у країні проживає близько 2,9 млн чоловік проти 5,0 млн 1989 року);
- зменшення населення у Придністровському регіоні (із 700 тисяч 1989 року до, за різними даними, 300 тисяч 2018 року), де домінуючу роль стали відігравати етнічні росіяни та місцеві громадяни РФ;
- втрата українським елементом (який 1989 року становив 14 % населення Молдови) своїх впливових позицій у РМ; фактичний крах українського руху в українському автохтонному Придністров'ї;
- втрата Православною церквою України своїх позицій в Республіці Молдова; загроза підпорядкування Східно-Молдавської та Фалештської єпархії колишньої Української православної церкви Київського патріархату бути підпорядкованою Румунській православної церкві [1];
- глибока корупція, яка вразила усі сфери життєдіяльності Молдови;
- абсолютне домінування в Молдові Московського патріархату; номінальне підпорядкування Тираспольсько-Дубоссарської єпархії Кишинівському митрополиту та фактичне управління придністровською єпархією Московським патріархом Кірілом (єпархію у Придністров'ї очолює єпископ Савва – переконаний адепт «русского мира»);
- домінування в Молдові російського інформаційного поля, незважаючи на певні контрзаходи попереднього парламенту та уряду Павла Філіппа, та абсолютне панування російських ЗМІ й пропаганди у Придністров'ї;
- вмиле використання Росією та проросійськими політичними силами Молдови заходів щодо зміцнення в РМ позицій Митрополії Бессарабії, яка канонічно входить до складу Румунської православної церкви, що

об'єктивно сприяє посиленню панівного становища Російської православної церкви та її філій – Православної церкви Молдови та Української православної церкви Московського патріархату – в регіоні загалом [2];

- послідовне використання Росією загальної ситуації в Молдові загалом та в Придністров'ї зокрема на користь своїх геополітичних інтересів;
- інші фактори.

Отже, за останні десятиліття в Республіці Молдова виникло реальне підґрунтя для цілковитого повернення країни до орбіти інтересів Російської Федерації. Прийняті останнім часом згадані та інші заходи урядом РМ певною мірою спрямовані на упередження такого сценарію розвитку країни. Іншим, наразі малоімовірним, проте також реальним шляхом виходу Молдови з-під російського впливу певними політичними колами країни вбачається об'єднання з Румунією. Власне, з цією метою 2018 року в країні мала місце ініційована уніоністськими та ліберальними силами кампанія за декларування населеними пунктами РМ їхнього бажання возз'єднатися з матір'ю-Румунією, а сам 2018 рік було оголошено «Роком возз'єднання».

Підставою для побоювань провідних молдовських кіл російського сценарію розвитку країни слугують й останні дані щодо кількості громадян Російської Федерації, які постійно проживають на території сепаратистського придністровського регіону. За словами попереднього посла РФ в Молдові Фарита Мухаметшина, посольство Росії в РМ лише за допомогою свого виїзного консульського пункту в Тирасполі надало 2017 року російське громадянство 9 185 жителям невизнаної «придністровської молдавської республіки». Озвучуючи цю цифру, посол РФ, використовуючи т.зв. «жорстку» дипломатію (щоб у Кишиневі пригадалися), назвав це «величезним обсягом роботи, який неможливо було б провести без підтримки придністровського МЗС і МВС». За неофіційними даними, всього в регіоні російське громадянство має близько 220 тисяч місцевих жителів. На сьогодні у Придністров'ї проживає одна з найбільших російських діаспор за кордоном. Через це РФ відкрила на президентських виборах 18 березня 24 виборчі дільниці у регіоні. На минулих виборах до Держдуми РФ у Придністров'ї проголосувало понад 50 тисяч громадян РФ: в основному за партію влади – «Єдину Росію». Фактично усе доросле населення Придністров'я має на руках російські паспорти, тож потрапляє під захист Російської Федерації.

Для цього нині в Російській Федерації створені всі необхідні правові підстави. Ось лише деякі з них:

- Відповідно до ст. 2 Конституції РФ людина, її права і свободи є найвищою цінністю. Звідси шкода, яку може бути нанесено окремим громадянам Російської Федерації, автоматично стає шкодою для держави, основною функцією якої є захист своїх громадян. Очевидно, не випадково дана стаття російської конституції оголошує визнання, дотримання і захист людини обов'язком держави Російської Федерації. Звідси, відповідно до неформальної існуючої міжнародної практики, а також на переконання провідних російських дослідників [3] у галузі

державного права, Російська держава має усі правові основи для застосування всього арсеналу засобів, аж до використання збройних сил, для захисту своїх громадян, незалежно від місця їхнього перебування. Напад на громадян на території держави є збройним нападом, а тому точно таким же збройним нападом є і напад на російських громадян на території іншої держави, що дає підстави для застосування сили згідно з правом на самооборону.

- Стаття 7 Федерального закону від 31.05.2002 № 62-ФЗ «Про громадянство Російської Федерації» сповіщає, що російським громадянам, які перебувають за межами своєї держави, надається захист і покровительство Російської Федерації. Указ Президента РФ від 12.05.2009 року № 537 «Про стратегію національної безпеки Російської Федерації до 2012 року» серед головних напрямків російської державної політики у сфері забезпечення державної і громадської безпеки на довгострокову перспективу виділяє підвищення ефективності захисту прав і законних інтересів російських громадян за кордоном. Звідси, на нашу думку, російська влада зобов'язана вживати адекватних заходів для захисту і відновлення їхніх порушених прав та інтересів, незалежно від того, де ці порушення мали місце. Більше того, Указ Президента РФ від 05.02.2010 року № 146 «Про Воєнну доктрину Російської Федерації» безпосередньо проголошує у ряді основних завдань збройних сил держави у мирний час захист громадян РФ за межами Росії від збройного нападу на них.
- Федеральний закон РФ від 31.05.1996 року № 61-ФЗ «Про оборону» визначає завдання використання російських військових формувань за межами території Російської Федерації з метою захисту інтересів держави та її громадян, зокрема: відбиття або недопущення збройного нападу на іншу державу, яка звернулася до Російської Федерації з відповідним проханням; захист громадян Російської Федерації за межами країни від нападу на них.

Відповідно з Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 14.12.1974 № 3318 (XXIX) напад на цивільне населення забороняється і підлягає засудженню. Стаття 51 Статуту ООН говорить про збройний напад на члена ООН. Водночас Статут не передбачає жодних додаткових обмежень – ті ж місце чи масштаби збройного нападу. Оскільки, на думку багатьох правників-міжнародників [4], **населення є невід'ємною частиною інституту державності, збройний напад на громадян держави за кордоном є тотожним застосуванню сили щодо самої держави.**

Отже, маніпулюючи міжнародним правом, використовуючи його двоякість і недосконалість та базуючись на національному законодавстві, протягом останніх десяти років Російська Федерація здійснила воєнні вторгнення в Грузію (Південну Осетію), в Україну (АР Крим та Донецький басейн), а також в Сирійську Арабську Республіку. За таких обставин вторгнення в Грузію та Україну мотивувалося якраз необхідністю захисту громадян Росії, які були або могли бути піддані нападу за межами Російської Федерації.

Активний, програмований, послідовний, фінансово підкріплений і свідомий процес «зросійщення» придністровського регіону, зокрема шляхом масового набуття населенням цього регіону громадянства Російської Федерації, у сукупності з іншими, разом з нами перерахованими факторами, готують правові підстави для взяття Молдови під повний контроль з боку Російської Федерації. Іншими словами, **Придністров'я, а точніше Республіка Молдова, може стати, а, по суті, вже стала, черговим майданчиком гібридної агресії з боку Росії.** Військові навчання російського контингенту, дислокованого у Придністров'ї, які відбуваються з регулярною періодичністю всупереч угоді про припинення вогню 1992 року і метою яких є нейтралізація можливих терористичних атак, є тому додатковим підтвердженням.

Такий контроль може здійснитися різними сценаріями, зокрема:

- визнання незалежності «Придністровської Молдавської Республіки»;
- подальше можливе включення ПМР та Гагаузії до складу Російської Федерації (у разі інспірації «об'єднавчих» процесів Молдови з Румунією). Референдум 2006 року у Придністров'ї, де визначальна більшість його жителів висловилися за незалежність регіону з подальшим його занесенням до складу РФ, а також референдум у Гагаузії 2014 року, де жителі автономії висловилися за євразійський вектор розвитку Республіки Молдова, може стати реальною «правовою основою» для застосування такого сценарію;
- проголошення Федеративної Республіки Молдова, де маріонеткові уряди «ПМР» і Гагаузії (фактично на правах конфедеративних державних утворень) відіграватимуть роль провідника російських інтересів у Молдові, а сам уряд РМ змушуватимуть підтримувати інтереси Росії у Південно-Східній Європі зокрема та у світі загалом;
- правове закріплення військової домінуючої військової присутності Росії в Молдові шляхом отримання мандата на миротворчу діяльність під егідою СНД [5];
- політична та економічна переорієнтація Молдови в орбіту російських інтеграційних процесів;
- створення потужного геополітичного російського анклаву в цьому регіоні Балкан з відповідними загрозами та ризиками як для України, так і всієї Європи, що звідси витікають, та маніпулювання ними Російською Федерацією у своїх далекосяжних інтересах.

Серед формальних причин, які «змусять» керівництво Російської Федерації до використання збройних сил або ж до примусу, у даному випадку керівництва Республіки Молдова, виконати умови Російської Федерації шляхом демонстрації Росією військової сили та готовності застосувати її, виходячи із «молдовських» реалій, можуть бути, зокрема, такі:

- наявність «реальної» загрози життю співвітчизників або систематичне і грубе порушення їхніх основних, базових прав і свобод (приводом тут може послужити «насильницьке об'єднання» Молдови з Румунією всупереч бажанню громадян Російської Федерації, які постійно проживають, насамперед, у Придністров'ї; «насильницька» прискорена

«румунізація» Молдови загалом та придністровського регіону зокрема; недопущення уніоністських процесів у Придністров'ї та «вимушений» захист «традиційних слов'янських» цінностей у цьому регіоні як «исконно русской земли»);

- відсутність (вичерпання) мирних, політичних, дипломатичних способів вирішення затяжної у даному випадку придністровської проблеми, що створює необхідність застосування російськими громадянами крайніх заходів для самооборони [6];
- превентивні заходи воєнного характеру; гуманітарна мета воєнної операції Росії, коли військові дії з ліквідації вогнища міжнародного тероризму (одним із «джерел» якого нібито є сусідня Україна) або врятування співвітчизників за кордоном від терористичної атаки є єдиним або, принаймні, основним мотивом акції (у даному випадку слугуватимуть також можливі «антиконституційні, антигуманні», з точки зору Російської Федерації, заходи уряду Республіки Молдова у захисті суверенітету своєї країни);
- пропорційність і адекватність цілям безпосереднього захисту російських громадян від «реальних» загроз (застосування військової сили іноземною державою буде спрямоване винятково на захист своїх громадян і формально ніяк не матиме за мету зміну конституційного ладу чи уряду країни, на території якої здійснюється така операція);
- обмеженість у часі та застосуванні засобів захисту, коли ситуація не допускає через брак часу дипломатичне вирішення і потребує негайного воєнного втручання (тут малозначима, спланована провокація у придністровському регіоні щодо російських громадян дає «законне право» керівництву Росії вдатися до військових дій, зокрема з метою примусу до миру Республіки Молдова) [7].

Можна з великою долею впевненості констатувати, що сьогодні Росія плавно, тихо і впевнено, зокрема за пасивною допомогою уніоністських сил Румунії та Молдови (які, очевидно, намагаються у своїх інтересах також скористатися такою «несподівано дармовою», прихованою «допомогою» Росії) реалізовує, щонайменше три моделі майбутнього Молдови, жодна з яких не є в інтересах України, на практиці становитиме реальну загрозу її національній безпеці з усіма наслідками, що звідси витікатимуть.

- **Перший (найімовірніший) сценарій.** Трансформація унітарної Республіки Молдова у формально федеративну, а, по суті, конфедеративну, роздроблену державу, для якої спільним формально буде лише зовнішній кордон на мапі. Дана модель реалізується шляхом нав'язування керівництву Молдови ідеї врегулювання придністровської проблеми методами «федералізації» країни, де «ПМР» і Гагаузія фактично перебуватимуть у зносінах з офіційним Кишиневом на конфедеративних засадах. Вирішення подібним шляхом «придністровського конфлікту», окрім появи на південному заході України повноцінного сателіта Росії, стане також приводом для проштовхування подібних сценаріїв врегулювання в Україні, Грузії та

Азербайджані з відповідними наслідками для цих країн. Захід, для якого найважливішим, насамперед, є його власна безпека, щонайменше мовчазно погодиться на такий сценарій. У перспективі Росія штучно створюватиме і створює конфліктні ситуації в інших – передусім, пострадянських, країнах і «успішно їх врегульовуватиме», безумовно залишаючись, водночас там гарантом миру і стабільності (ввівши, зрозуміло на прохання урядів цих країн, туди свої «миротворчі контингенти» як на двосторонній основі, так і під егідою СНД, щоб «уже зовсім не порушувати міжнародне право»).

- **Другий сценарій.** Усвідомлюючи безперспективність Молдови стати членом Євросоюзу та розуміючи наявність реальної загрози повернення (знову надовго) країни в орбіту Росії, молдовська «проєвропейська» політична еліта (тут спрацьовує елементарний інстинкт самозбереження) бере реальний курс на возз'єднання з Румунією. У випадку реалізації такого сценарію, центральна та південна частини бессарабської Молдови (за винятком Гагаузії та «болгарського» Тараклійського району) безпроблемно входять до складу Румунії. Придністров'я та Гагаузія тут же оголошують свою незалежність і звертаються до Російської Федерації з проханням занести їх до складу РФ. Зникнення Республіки Молдова з політичної карти світу створить прецедент для реалізації своїх великодержавних амбіцій стосовно України з боку Угорщини, Румунії, Польщі і навіть Словаччини, не кажучи уже про Росію, а також Туреччину (спір навколо історичної приналежності Криму). Зокрема, що стосується Румунії, то наступною територією України, яка може заявити про свої наміри повернися в лоно матері-Румунії, буде слаборозвинений та значною мірою люмпенізований південь Одеської області (Південна Бессарабія), населений переважно молдавським, болгарським та гагаузьким населенням (призначення 2018 року Румунською православною церквою свого єпископа для Південної Бессарабії у складі молдовської Митрополії Бессарабії є підтвердженням відповідної роботи, яка здійснюється уніоністськими колами Румунії на цьому напрямку).
- **Третій сценарій.** Нерозривно пов'язаний з другим, і може зреалізуватися раніше залежно від обставин: під приводом будь-якого із описаних нами чи інших факторів, Придністров'я та Гагаузія оголошують свою незалежність, яку відразу визнає, посилаючись на «міжнародне право», Російська Федерація (світова спільнота деякий час зробить вигляд обуреної та невдовзі заспокоїється, як це уже мало місце в Абхазії та Південній Осетії). «Незалежна» тепер «Придністровська Молдавська Республіка», як правонаступниця Молдавської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки, виходячи зі «своєї» історичної спадщини, посилаючись на її «природне право» відновити історичну справедливість, заявить територіальні претензії на свої «історичні землі» – а це майже вся північна і центральна частина Одеської області, за винятком самої Одеси та Південної Бессарабії. Зрозуміло, що Росія

виступатиме тут щонайактивнішим адвокатом «ПМР» у її «справедливих і цілком зрозумілих намірах». Те ж стосується й «держави» Гагауз-Єрі (Гагаузії). Сьогодні молдовська Гагаузька автономія складається із трьох великих анклавів (Комрат, Копчак, Вулканешть та ще одного окремого від них села), територіально не пов'язаних між собою. Тому у «незалежної» Гагаузії відразу ж постане проблема возз'єднання цих анклавів за рахунок «своїх, рідних, гагаузьких» територій Одеської області під гаслом відновлення Великої Гагаузії. До складу цієї «держави» з великою долею ймовірності «залучать» також «болгарські» райони Молдови та України – зокрема Тараклійський та Болградський. Як і в ситуації з Придністров'ям, Росія тут також виступатиме дієвим адвокатом та прогнозовано відомим (у виборі форми) гарантом для Гагаузії.

Жоден із перерахованих сценаріїв є неприпустимим ні для населення Молдови, ні для будь-якої іншої країни. При реалізації одного з них спрацьовує т.зв. «принцип доміно» з непередбачуваними та неконтрольованими наслідками, із затяжним кровопролиттям, з «партизанщиною», незалежно від гасел такої боротьби (благо, переповнені російські військові склади в с. Ковбасна легко цьому «допоможуть»). Україна, на нашу думку, мала би бути найбільш зацікавленою у недопущенні реалізації жодного з них. Найвищий інтерес для Української держави на південному заході має бути європейсько орієнтована, міцна, процвітаюча, суверенна і територіально цілісна **державою Республіка Молдова. Збереження державності Республіки Молдова є запорукою територіально цілісної унітарної Української держави.** Недооцінка цієї константи, цієї аксіоми є, на нашу думку, злочинною та недопустимою.

Для досягнення стратегічно важливої для України мети сьогодні вже недостатньо традиційних, звичних, проте наразі ще важливих методів взаємодії. Існує необхідність у перегляді багатьох аспектів українсько-молдовських відносин. Ось деякі з них:

- нині потрібно не просто розвивати торговельно-економічні зв'язки з Республікою Молдова, а й активно і планово «прив'язувати» на взаємовигідній основі економіку Молдови до поступово реформованої та успішної української економіки і ринку;
- недостатньо «пишатися» однією з найбільших у світі українських громад у Молдові/Придністров'ї, яка, по суті, на обох берегах Дністра є цілковито «зросійщеною» – передусім, ментально. Необхідно програмно, системно працювати з нею, «українізувати» її, робити з неї якщо не друга України, то хоча би байдужою до Росії, а найголовніше – переконаного молдаваніста, поборника молдовської державності;
- вкрай необхідним постає необхідність реального довгострокового посилення духовної присутності України на території Республіки Молдова шляхом зміцнення церковно-адміністративних одиниць та релігійних осередків Православної церкви України та Української греко-католицької церкви через їхнє повноцінне кадрове наповнення,

фінансове забезпечення, інформаційний супровід та церковно-дипломатичну підтримку;

- взаємини із суб'єктами придністровського регіону необхідно перевести винятково у правове поле України та Республіки Молдова, у рамки двосторонніх українсько-молдовських договорів; будь-яке «загравання» з даним регіоном у нинішніх умовах реальної втрати Україною там своїх вагомих і впливових позицій на користь цілком домінуючої Росії лише створюватиме шкідливі для нашої держави прецеденти у процесі реінтеграції тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей;
- започаткування консульської діяльності у Гагаузії сприятиме закріпленню української економічної, гуманітарної тощо присутності у цьому «гагаузько-болгарському» регіоні та поступовому розмиванню там потужного російського впливу, а також турецької присутності;
- необхідна продумана дієва робота з прихильниками молдовської державності як в «проєвропейських» урядових структурах Молдови, так і серед провідних політичних партій, громадських організацій Республіки Молдова; молдовська політична еліта мала б орієнтуватися не лише на Москву чи Бухарест, але водночас, а може й насамперед, на Київ як на гаранта молдовської державності;
- Україна має виступати в свідомості кожного пересічного молдованина-державника природнім захисником державності Республіки Молдова, адвокатом Молдови на міжнародній сцені;
- українське громадянське суспільство має стати прикладом для розбудови Молдовою свого громадянського суспільства, витіснивши із орбіти молдовських громадян Росію (чи навіть Румунію) як зразок і вершину досягнень у побудові процвітаючої країни.

Зрозуміло, що це робота не одного дня чи року. Для досягнення такої мети потрібно, насамперед, мати чітку стратегію розвитку України на декілька десятиліть вперед та, виходячи з цього, як складові частини виробити базові концепції відносин із сусідніми державами – насамперед, з Молдовою, Румунією, Угорщиною, Польщею, Туреччиною та Словаччиною (проблема «русинства» [8]). Концепції, зі свого боку, мали би передбачати чіткі, реальні та реалістичні державні програми взаємовідносин з кожною сусідньою державою. Принаймні, як підказує досвід, наявність лише єдиного добре продуманого директивного документа щодо придністровського врегулювання з чітким часовим визначенням та реальними можливостями держави України, затвердженого президентом України ще у другій половині 90-х років минулого століття, дозволила Україні продуктивно вибудовувати свою роботу на цьому напрямку і разом з молдовськими колегами досягти серйозних на той час і вигідних для України та Молдови результатів у процесі придністровського врегулювання (серед дипломатичних успіхів, зокрема, було зобов'язання на Стамбульському саміті ОБСЄ 1999 року Росії вивести свої війська з Молдови). Фактично, база, створена тоді спільними зусиллями Києва і Кишинєва у процесі врегулювання, й понині залишається основною і малопримітно

доповненою. До підготовки такої стратегії мали би бути залучені абсолютно нові, незаангажовані, незалежні, некабінетні спеціалісти, позбавлені навіть тіні бюрократичного мислення та якихось вигод від цього (нинішні політичні реалії в Україні дозволяють це зробити).

Українській політичній еліті, нарешті, треба припинити орієнтуватися на великі держави і сподіватися, що за нас хтось щось зробить, що нас хтось помирить із сусідами і тому подібне. Усе це Україна та її провід уже неодноразово проходили. Результати відомі. Власне, відсутність реалістичних, збалансованих концептуальних документів та, відповідно, фактична пасивність українців і стали, серед іншого, причиною у недавньому минулому невдалої політики у відносинах зі своїми найближчими західними сусідами – насамперед, Польщею та Угорщиною, не кажучи вже про інші українські реалії.

Посилання на наявність військової агресії Росії щодо України та інші несприятливі фактори не повинно слугувати виправданням стагнації чи гальмування реформаторських процесів. Приклади Ізраїлю, Лівану, Йорданії, Грузії та інших країн є цьому яскравим підтвердженням. Не менш яскравим прикладом може слугувати Казахстан. Ще далекого 1997 року у щорічному посланні президента Казахстану, без жодних згадок про «видатні досягнення», було викладено чіткий і правдивий аналіз ситуації в країні, виокремлено всі слабкі сторони країни та суспільства, визначено тогочасні реальне місце і реальні спроможності Казахстану, фактичну, не надуману роль країни в регіоні та у світі. На основі аналізу були визначені довгострокові пріоритетні цілі для Казахстану і стратегія їхньої реалізації аж до 2030 року [9]. Сьогодні малозаселений, донедавна аграрний Казахстан – це країна, яка активно розвивається, країна, яка із двох ментально та релігійно різних груп населення (православної, свого часу зросійщеної північної частини та ісламської, етнічно казахської частини півдня) створила проказахстанське суспільство, країна, в якій проживають нині казахстанці, та яка плавно вибудовує свою казахську самобутність – поступовий, безболісний перехід на історично близьку латинську графіку алфавіту є ще одним тому підтвердженням. Цілком очевидно, що в Україні є не менші, якщо не більші можливості для свого успішного розвитку.

Представлені у даній статті думки є лише постановочним аналізом ситуації, що складається, на наш погляд, на сьогодні поблизу південно-західних рубежів України. Автор цілком свідомий того, що подібний аналіз здійснюється відповідними аналітичними, науковими центрами та структурами країни. Зрозуміло також, що виклад представлених думок є концентратом ззовні непомітного багаторічного, ніби спокійного, розвитку подій у Молдові та навколо неї, які, попри все, мають місце. Це, як свого роду, ракове захворювання, про яке роками можна не здогадуватися та яке раптово і неминуче заявить про себе. І тоді вже може бути запізно. Автор висловлює сподівання, що подані тут міркування можуть стати незначним доповненням до всієї комплексної роботи, спрямованої на упередження та нейтралізацію можливого негативного розвитку подій для України.

1. В Румынии хотят забрать в Украинской церкви КП Восточно-Молдавскую епархию // ИА REGNUM від 23.10.2018.
<https://regnum.ru/news/polit/2505474.html> ;
2. Див., зокрема: В «Бессарабской митрополии» заявляют о намерении распространить свое влияние на территорию Украины //Русская православная церковь. Официальный сайт Московского патриархата. Поместные церкви. 4 ноября 2007 года <http://www.patriarchia.ru> ; Община УПЦ с.Приозерное отказалась присоединиться к «Бессарабской митрополии» // «Православная жизнь» від 29.05.2019. <https://pravlife.org> ; Синод Румунской православной церкви избрал двух епископов для служения на территории Молдовы // Там же, від 01.06.2018;
3. Крылов Н. Защита сограждан, находящихся в опасности за рубежом // Международная жизнь. 1995. - № 1. – С. 125;
4. Bowett D. Self-Defense in International Law. - N.Y., 1958/ – P.92;
5. Ананьев Е. Проблемы гуманитарной интервенции и защиты граждан за рубежом //Международная жизнь. 2009. - № 7. – С.21;
6. Гацко М. К вопросу о правовых основаниях использования Вооруженных Сил России в операции по принуждению Грузии к миру // Современное право. - № 11. – С.15;
7. Див.: Тарасова Л. Правовые основания использования силы государствами для защиты своих граждан за рубежом //Современное право.
www.sovremennoepravo.ru;
8. Див. напр.: Marian Gajdos - Stanislav Konecny. Rusini a ukrainci na Slovenscu - mensina plna rozporov // 26.09.2011., www.rusyn.sk ;
9. Назарбаев Н. КАЗАХСТАН – 2030. Процветание, безопасность и улучшение благосостояния всех казахстанцев. Послание Президента страны народу Казахстана. – Chisinau, 2001. – 184с.

Михайло Харишин,
кандидат історичних наук